

Besatt av det lyriska

Olof Hallsten, Aftontidningen AT, 16 mars 1951

Carl-Emil Englund, som i egenskap av initiativtagare till AT:s, ABF:s och VI:s boklotteri under de senaste åren torde ha blivit känd även av dem, som tidigare inte läst något av hans produktion, är en ytterst säregen diktare - så originell och med så stor makt över språkets lyriska möjligheter, att man tänker på en ordmagiker. Ett fördjupat studium av hans prosa, såsom Remsor ur Norrland men framför allt Minnet sliter i spindelväv, kan bli mycket givande - ur många synpunkter. Vi skall här nästan helt bortse från den del av hans produktion, som är utgiven under rubriken lyrik.

En stilanalytiker utgav på sin tid en liten skrift som behandlade den prosodiska rytmen i Tegnér's tal och skrifter. Han belyste där med exempel hur den prosodiska rytmen kunde påvisas genom att vissa partier upplöstes i sammansättningsled (exempelvis 3 + 4 + 3 +4) varvid siffrorna anger det antal prosodiskt betingade "höjningar" eller "betoningar", som finns inom varje sammansättningsled. Man kan förfara på samma sätt med Englunds prosa. Men här gäller det inte rytmen i allmänhet utan ofta strängt regelbunden, formfulländad orimmad vers. Man finner till sin häpnad att hela partier, ända upp till sidor, kan överflyttas till vers - fullkongruent och även allittererad! Vi väljer till att börja med följande ur "Minnet sliter i spindelväv", här omskrivet från prosa till vers:

Kvarnfallet kommer så nära,
det skummar av osjungna sånger,
av vanvettets hemliga visor
och lockar med tusende rop.
Ödslig är aftonens minspel.
ödslig den väg som skall vandra,
ödslig och äventyrlig
är flaxmössens flaxiga lek.

Här finner man att prosan faktisk är 3-taktig metrisk vers. Man fäster sig även vid såväl vokal- som konsonantalliterationen. För övrigt finns det inte ett enda ställe i det anförda exemplet, där man kan tala om inkongruens eller "överklyvning". Nu skulle detta inte vara så sensationellt, om det vore ett isolerat exempel. Så är emellertid inte fallet. På snart sagt varje sida kan man finna, hur prosan inte blott tenderar att bli lyrisk utan den visar sig bestå av perfekt vers - enligt artikelskrivarens mening långt bättre och framför allt långt

mera lyrisk än det mesta som skrivs av de sista dagarnas heliga poeter. I samma bok hittar vi vidare:

Skymningen skyndar med ljudlösa steg,
molnen som fåglar flyr genom rymden.
Skuggor och naglar och häxgrönt hår
blandas med doften av träkol och tjära.
Snabbfotad, vindfotad barn emot grinden.
Hagen har räddning för sexårig man.
Moln över månen i skrämmande skönhet,
barn emot grinden i fiendeland - - -

Här kan vi upplösa "prosan" till perfekt fyrtaktig vers - med alliteration och utan någon som helst störande överklivning. Skalder brukar annars vara ganska toleranta mot överklivningstendensen. Versmåttens variationer är legio hos Englund, speciellt i Minnet sliter i spindelväv. Redan i Remsor ur Norrland är emellertid denna metriska prosa stundom fullt utbildad.

Vi tro på våra brunnar
att de skall klarhet spela.
Vi tror vår tro skall brinna
sen bränslet tagit slut.
När inga löften blomma
och sval och hård är natten
då stillsamt bror vi somna
och glömt den vassa vind.

Är detta trots allt inte bara tillfälligheter? Nej, det förefaller som om rytmen - och inte blott den utan även metriken - gått diktaren så i blodet, att han rent omedvetet följer ett bjudande inre krav att skriva metrisk lyrik. Vi tar ett nytt prov, även denna gång ur Remsor ur Norrland:

Det var i vårens tid då skogen blev
en dikt av gröna ord med vårens melodier över sidorna.
Nu går jag här, en slav för gömda piskor,
och fångar bubblor till min nya tro.
Och lyktors sken far vill och vill är vägen.
Jag fångar bubblor till min nya tro.

Här skulle vi kunna sluta, om det vore slut med blankversen. Men så är ingalunda förhållandet. Vi fortsätter omedelbart där vi slutade:

Tövindsloj jag spelar gamla skalor,
ej ord kan tindra om de glömda år.
Jag sliter rep som stramar ur det gångna;
min hopplöshet blir sorgens bleka vän.
Var är bågarn full av tvärstill klarhet,
var är nattens källor åt vars glans vi log.
Och molnen leker, vita moln som leker
och sval är kvällen i den stumma stund.

Om vi placerar ett "och" framför *tövindsloj*, ett "och" eller ett "men" framför *var är bågarn* och ersätter "var är" framför *nattens källor* med "och" så blir hela ramsan blankvers! Men även utan dessa "korrigeringar" framträder blankversen bättre än hos många "rena" skalder, som inte sällan låter en eller flera rader inledas med en daktyl. Återvänder vi till Minnet sliter i spindelväv, hittar vi genast ett annat stycke:

Det går en sång av rubiner,
av fjärilsvingar i mörkret,
en tystnad av spårlösa vindar
som väntar vid lysande äng.

Nu kan det vara på tiden att fråga, hur denne författare skulle skildra skymningens ankomst, en båtresa över vattnet och dimmans fall över livet ... på prosa! Han gör det så här:

Natten smyger stilla över stumma näckrosängar;
i mossans mjuka vekhet alla kära minnen bor.
Drömmens eka vaggar fram på skumma skumma böljor.
Och dimman strör sin vita själ kring livets rikedom.

Om vi ägnar ett ögonblicks uppmärksamhet åt detta prosastycke, finner vi att natten smyger fram på sju trokéer, medan minnena rör sig på livligare versfötter, sju jamber. Drömmens eka kommer vaggande på sju trokéer och så återges dimmans fall över livets rikedom med sju jamber. Detta är motiverat rent logiskt av innehållet med dess brytning mellan statiskt liv i första och tredje raden och en aning, skall vi säga mer dynamiskt i andra och fjärde - detta som representeras av minnen (som man tror skall vakna) och dimman som besjälar livets rikedom.

Hur djupt lyrisk (och metrisk) Englund är, kan man få en föreställning om genom att jämföra en dikt ur Alla går vi mot tystnaden och sista exemplet här. Första strofen, som för övrigt ger uttryck åt ett psykologiskt faktum lyder:

När orden har slutat att blomma
och känslorna tystnat, allt öde;
vem skall minnas den döde
i evigheterna tomma,
när orden har slutat att blomma.

I Död och förnyelse säger Poul Bjerre någonting om att ödet kan förmås att vika, när dess slag drabbar som hårdast - om man griper till "rytmernas slägga". Det vill säga: när orden blommar och känslan talar, kan ödet hållas på avstånd. Först när så inte kan ske, blir allt öde - det sista enligt Englund. Bortser vi emellertid från detta - från det psykologiskt allmängiltiga - finner vi en motsvarighet till ovanstående strof rent versifikatoriskt och till och med rimmad i slutet på ett av Englunds prosastycken:

Händerna ligger så vita, ådrorna skimrar så blå.
Här ligger en strand, här väntar en båt:
när skall årorna gå, när skall årorna gå?
Händerna ligger så vita, ådrorna skimrar så blå.

Om man blev tillfrågad av en ung skald, vad han helst borde läsa för att bli en stor skald - om man nu kunde läsa sig till det - är det inte tvärsäkert, att man rådde honom att grundligt studera professor Beckmans Verslära, till universitetsstudiernas tjänst. Det skulle kunna tänkas, att man i stället rådde honom att läsa Englund, först och främst Minnet sliter i spindelväv - inte för att bli en poet, som fastnar i versens numera nästan helt avlagda bojar utan för att göra honom uppmärksam på att naturbegåvningen omedvetet, som det tycks, begagnar sig av de möjligheter språket äger: att låta orden blomma och känslorna tala, medan för att citera några ord ur Englunds senaste diktsamling Ödslighet "båten driver mot en okänd strand".
